

Z P R A V O D A J

Komise pro lidové stavitelství, sídla a bydlení

České národopisné společnosti

2009

Obrázek na přední straně obálky:

Chalupy v Herálci, okres Žďár nad Sázavou. Kresba Karla Beneše, 5. 4. 1926.

Články

Lidová architektura na kresbách Karla Beneše (1881–1941)

Mezi významné dokumentátory lidové architektury a historických stavebních památek náleží středoškolský profesor Karel Beneš. Narodil se 4. března 1881 v Hlinsku v Čechách v tzv. Zadním mlýně. Jeho otec byl na přelomu osmdesátých a devadesátých let 19. století hlineckým starostou a prvním velitelem Sboru dobrovolných hasičů. Beneš studoval na gymnáziu v Chrudimi, pak na reálce v Pardubicích, ale ve studiu na pražském vysokém učení technickém, kam směřoval, mu zabránily finanční problémy rodiny. Aby získal profesuru pro střední školy, absolvoval Uměleckoprůmyslovou školu v Praze profesora Jana Beneše. Po studiích působil jako profesor kreslení na reálkách v Praze, Roudnici a Příbrami, až natrvalo zakotvil r. 1911 na Státním reálném gymnáziu v Náchodě. Vedle rozsáhlé kresebné dokumentace lidové architektury, prováděné v českých zemích i na Slovensku, se věnoval také volné krajinářské tvorbě, byl autorem regionálních sokolských sletových plakátů (1930) nebo plakátu k *Výstavě řemesel, průmyslu, zemědělství a kultury* v Hlinsku (1934) a už bohužel zničených dekorativních maleb na soukromých i veřejných budovách v rodném městě. Po skončení aktivní pedagogické služby se vrátil do rodného Hlinska, kde nedlouho po oslavě šedesátin 3. června 1941 zemřel.

Během života bylo Benešovo dílo reprodukováno ve společenských časopisech ve *Zlaté Praze* či v *Českém světě* (1918, 1921), ale také v denících *Národní politice* a *Národních listech*. Jako malíř – krajinář se účastnil řady kolektivních výstav (Praha 1931). Samostatnou výstavu z Benešových obrazů a kreseb ze Slovenska uspořádal Akademický spolek Bor v Náchodě r. 1920, v r. 1926 byly Benešovy kresby tužkou a oleje z Jaroměřska a z Jiráskova kraje vystaveny na *Hospodářsko-průmyslové výstavě* v Jaroměři a velkou samostatnou expozici měl na výstavě *Náchod 1938*. Souborné posmrtné výstavy se uskutečnily v jubilejních letech v hlineckém Vlastivědném muzeu a galerii r. 1971 a znovu v r. 1991. Olej na kartonu *Hradiště* z r. 1937 prezentoval Benešovo dílo na výstavě *Malíři Vysočiny ze sbírky města Hlinska*, realizované o prázdninách 2008.

Stejně jako v Hlinsku, řada jeho prací se nachází na radnicích a v muzejních sbírkách východočeských měst – Hronov, Náchod, Nové Město n. Metují, Česká Skalice. Bohužel Benešovo rozsáhlé malířské a kresebné dílo nebylo dosud souborně podchyceno a odborně zpracováno ani z hlediska uměleckohistorického, ani s ohledem na etnografické dokumentační kvality. V *Lidové architektuře. Encyklopedii* najdeme jen

stručnou, povšechnou informaci.¹ Rozsáhlejší text od J. Vařeky informuje speciálně o kresebné a plánové dokumentaci, kterou Beneš vyhotovil ve slovenských Čičmanech.² Další etnografickou literaturu jsme nezjistili a o mnoho rozsáhlejší není ani produkce uměleckohistorická.³ V regionálním tisku se objevily jubilejní články k Benešovým padesátinám⁴ a šedesátinám,⁵ v r. 1941 ve *Zpravodaji Českomoravské vysočiny*⁶ vyšel stručný nekrolog.⁷ U příležitosti posmrtných výstav se různě obsáhlé životopisné a sumarizační údaje nacházejí v katalogových tiscích (pokud byly vydány). Řadu materiálů archivní povahy najdeme v majetku Městského muzea a galerie Hlinsko, kde je uložen i poměrně rozsáhlý soubor jeho originálních kreseb lidových staveb.

V oblasti dokumentace lidové architektury se K. Beneš inspiroval dílem profesora Jana Kouly (1855–1919), jednoho z „duchovních otců“ českého svérázu, a Jana Prouška (1857–1914), autora první monografie o lidových stavbách v českých zemích.⁸ Na rozdíl od Prouška je Benešova tvorba orientována jinak a je rozsáhlejší, a to jak z hlediska geografického, tak i kvantitativního. Z kresebného díla, zaměřeného na městská a vesnická sídla severovýchodních Čech a Českomoravské vrchoviny se zachovalo velké množství tužkových kreseb, které byly předlohou pro jednotlivé série pohlednic vydávané různými subjekty ke komerčním i charitativním účelům.⁹ Na Náchodsku a v oblasti Českého a Moravského Horácka (Hlinecko, Žďársko, Novoměstsko, Bystřicko) vytvořil Beneš kvalitní dokumentární kresby lidových staveb, které provází odborné etnografické

¹ VAŘEKA, J. – FROLEC, V.: *Lidová architektura. Encyklopedie*. 2. vyd. Praha 2007, s. 17 – 18.

² VAŘEKA, J.: *Čičmanský lidový dům v kresebné dokumentaci prof. Karla Beneše*. Zborník Slovenského národného múzea 81. Etnografia 28, 1987, s. 267 – 282. Dokumentace z r. 1936 je uložena ve sbírce Národopisného odd. Národního muzea v Praze a zahrnuje roubenou chalupu Petra Brunzáka čp. 178, roubený patrový dům s pavlačí obývaný Ondřejem a Pavlem Petrášem a pozemek s domem Jána Gocmanna.

³ Viz TOMAN, P. – TOMAN, P. H.: *Nový slovník československých výtvarných umělců I*. Praha 2000, s. 54–55.

⁴ *Akademický malíř profesor Karel Beneš padesátníkem*. Náchodské listy z 20. 3. 1931.

⁵ Hák [Hanuš Klein]: *Mistr Karel Beneš šedesátníkem*. Zpravodaj Českomoravské vysočiny 25, 1941, č. 9, s. 1–2.

⁶ Zpravodaj Českomoravské vysočiny. Týdeník pro kulturní povznesení Hlinecka, Chotěbořska, Nasavrcka, Přibyslavska a Skutečska.

⁷ Hák [Hanuš Klein]: *Pohřeb profesora Karla Beneše*. Zpravodaj Českomoravské vysočiny 25, 1941, č. 24, s. 1.

⁸ PROUSEK, J.: *Dřevěné stavby starobyle roubené a lidový nábytek v severovýchodních Čechách*. Praha 1895.

⁹ O jejich soupis se pokusil O. Šafář, jak je patrné z korespondence uložené v Městském muzeu a galerii v Hlinsku. Seznam je však jen rozpracovaný a neúplný. Jde o soubory např. *Z českého venkova*, *Jiráskův Hronov – Padolí, Úpické pohledy, Náchodské pohledy, Hronovské pohledy*, *Kraj Boženy Němcové* ad.

publikace, jako byly *Zvoničky na moravském Horácku* (1932) od J. F. Svobody nebo *Kubínovo České Kladsko* (1926).¹⁰ Uvedené kresby se dnes nacházejí v několika muzejních sbírkách. Patrně nejrozsáhlejší soubor kreseb, čítající téměř padesát položek, vlastní Městské muzeum a galerie v Hlinsku: soubor lidových staveb z Hlinska a blízkého okolí a pohledy ze starého Hlinska, zachycující významné stavby jako radnici, kostel P. Marie, sokolovnu a zajímavá městská zákoutí.¹¹ V Regionálním muzeu v Chrudimi se nacházejí čtyři Benešovy kresby: Chalupy v Pusté Kamenici (1932), Brána a Kostel v Dobřanech (1926).¹² V Národopisném oddělení Národního muzea v Praze je rozsáhlý soubor Benešových kreseb z dvacátých let minulého století, který zahrnuje opět lidové stavby z Českomoravské vrchoviny, hlavně z bývalého okresu Nové Město n. M., ale také z Hlinecka, Bystřicka a z Kunštátska.¹³ Představuje většinou jednotlivé vesnické usedlosti, roubené chalupy, vedle toho také zdejší sídelní krajinu s rozptýlenou zástavbou (Blatiny, Samotín), drobné sakrální památky (zvonice v Javorku), komunikační stavby (kamenný mostek v Hodoníně) a technické objekty jako mlýn v Kuklíku nebo stupník (stupárnu) u Herálce. Mezi kresbami tužkou se objevují i dva akvarely.

Zatím nejasné je uložení originálních kreseb ze Slovenska, které byly předlohou pro sérii pohlednic *Oravské stavby*, vydanou odborem Klubu čs. turistů v Dolním Kubíně.

V červenci 2008 se v aukci brněnských starožitností¹⁴ objevily dvě Benešovy kresby, které prezentují obě roviny jeho díla, tj. inspiraci lidovými stavbami a historickými památkami. Pokusili jsme se je blíže určit. První z nich byla identifikována jako *Zvonice farního kostela Proměnění Páně v Bílém Újezdě u Dobrušky* na okrese Rychnov n. K.¹⁵ Zobrazuje samostatně stojící pozdně gotickou stavbu ze 16. století, zasazenou do ohradní zdi hřbitova. Přízemím zvonice, dostupným po trojramenném schodišti, je průchod na hřbitov a ke kostelu (na kresbě není zachycen). Sloužila tedy zároveň jako brána do kostelního areálu. Zvonice v Bílém Újezdu je stavba patrová, přízemí má zděné, patro, kde je ukryta zvonová stolice, je dřevěné, bedněné. Toto patro je z větší části skryto za šindelovou stříškou, jejíž dolní okraj spočívá na krakorcích. Stavbu kryje stanová střecha, z níž vystupuje ve straně nad vstupním schodištěm

¹⁰ KUBÍN, J. Š.: *České Kladsko. Nástin národopisný*. Praha 1926.

¹¹ Součástí sbírky jsou i obrazy (oleje). Podle sdělení J. Vaškové z Městského muzea a galerie Hlinsko.

¹² Informaci sdělil Karel Pikhart z Regionálního muzea v Chrudimi.

¹³ Národopisné odd. Národního muzea v Praze, Fond K. Beneše, kresby Lidové stavby z Českomoravské vysočiny, 1925–1928, inv.č. 15.031–15.080.

¹⁴ Aukce Starožitností Brno, Česká ul. 32.

¹⁵ Kresba tužkou na papíře, 15,5 x 12 cm, nedatováno, nelokalizováno, signováno KBeneš. Za pomoc při identifikaci děkuji R. Tykalovi.

směrem k návsi vikýř. Vrcholová lucerna má polygonální tvar. Střecha spolu se šindelovým pláštěm dřevěného patra zvonice činí z dálky dojem mansardové konstrukce. Navíc ve vrcholu střechy je zatknuta sekerka, kuriozita na kresbě dobře patrná, o jejímž původu a funkci můžeme jen spekulovat. Váží se k ní dvě pověsti. Obě hovoří o tesařích, kteří ji tam zasekli při pokrývání střechy, než se zřítili dolů na zem s tím rozdílem, že jedna verze pověsti končí tragicky smrtí tesaře Adama, kdežto druhá šťastně, protože tesař Pepek Veverka skončil na fůře slámy.¹⁶

Zvonice stojí na východním okraji návsi, je obklopena vzrostlými stromy, vpravo mezi stromy je situován kříž s dvěma jen schematicky zachycenými plastikami. Další informace ke konstrukčnímu a k typologickému zařazení zvonice v Bílém Újezdě přináší Karel Kuča.¹⁷

Druhá z kreseb – *Chalupa s roubeným výměnkem v Hoříčkách u České Skalice*, okr. Náchod¹⁸ – představuje obytnou část jednotné rolnické usedlosti, patrně domkářské (chalupnické), s výměnkářskou světničkou přistavěnou do kříže k hlavnímu stavení. Výměnek je roubený, má sedlovou střechu, krytou – stejně jako ostatní stavení – doškem, kombinovaným na okrajích střechy se šindelem. Svisle bedněné štíty výměnku i hospodářské části chalupy mírně předstupují před stěny (podlomení absentuje) a ukazují na charakteristický znak lokální formy lidového domu severovýchodních Čech.¹⁹ Otevřená vrata umožňují nahlédnout do hospodářské části, na mlat stodůlky, která je konstrukčně spojena s obytnou částí domu do jednoho celku. V pozadí malíř naznačil drobnou hospodářskou stavbu, uzavírající další stranu dvora, stejně jako deskový plot od humen. V okolí domu jsou ovocné stromy, v pozadí vzrostlé listnáče.

I když dokumentární kresebné dílo Karla Beneše má z hlediska výzkumu tradiční lidové architektury vysokou vypovídací hodnotu, zatím nebylo souborně podchyceno a zkatalogizováno. Publikované kresby potvrzují skutečnost, že jde o kvalitní práce, které by si odborného vyhodnocení a zpracování zasloužily, už proto, že je jejich autor v literatuře metaforicky označován za „apoštola našeho výtvarného národopisu“.

Miroslav Válka

Reprodukce kreseb Karla Beneše k tomuto článku jsou z pohlednic vydaných knihkupcem Antonínem Červenkou v Hlinsku a ze sbírky autora.

¹⁶ Viz www.bilyujezd.cz [9.4.2009]. Při opravě střechy v r. 1961 byla zvonice pokryta novým šindelem včetně nového topírka sekerky.

¹⁷ Viz KUČA, K.: *České, moravské a slezské zvonice*. Praha 1995, s. 98.

¹⁸ Kresba tužkou na papíře, 12,2 x 16,3 cm, nedatováno, signováno *KBeneš Hoříčky*.

¹⁹ Srov. ŠTĚPÁN, L. – VAŘEKA, J.: *Klíč od domova. Lidové stavby východních Čech*. H. Králové 1991.

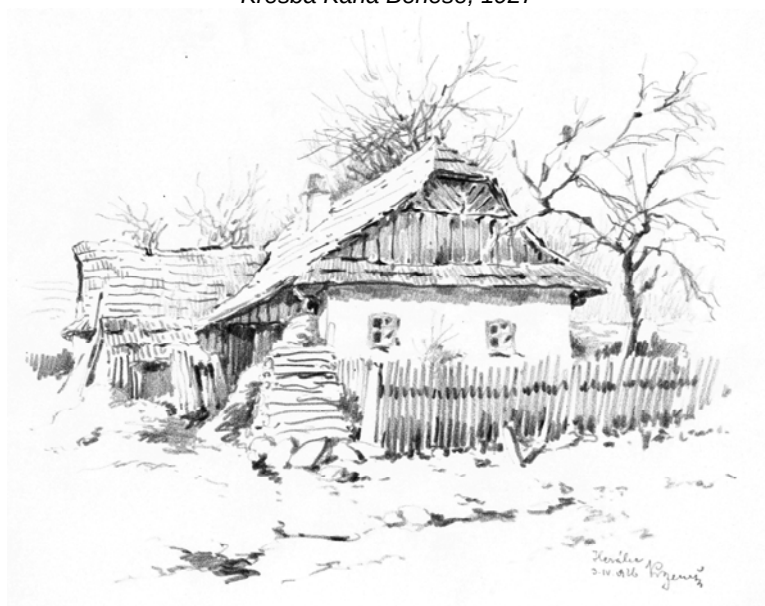
*Chalupa ve Vítanově, okres Chrudim
Kresba Karla Beneše, 1928*

*Chalupa v Jeníkově u Hlinska, okres Chrudim
Kresba Karla Beneše, 1928*

*Chalupa ve Sněžném (dříve Německé), okres Žďár nad Sázavou
Kresba Karla Beneše, 1927*

*Chalupa v Herálci, okres Žďár nad Sázavou
Kresba Karla Beneše, 3. 4. 1926*

*Chalupa v Kuklíku, okres Žďár nad Sázavou
Kresba Karla Beneše, 1927*

*Chalupa s roubeným výměnkem v Hoříčkách u České Skalice, okres Náchod
Kresba Karla Beneše, nedatováno*

*Zvonice farního kostela v Bílém Újezdě u Dobrušky, okres Rychnov nad Kněžnou
Kresba Karla Beneše, nedatováno*

Výzkumy

Terénní výzkum v hraničních sídlech Blat a Kozácka

Nosným prvkem diplomové práce s názvem Lidová architektura jako identifikační znak etnografické rajonizace na příkladu Blat a Kozácka obhájené v červnu roku 2008 v Ústavu evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně byl terénní výzkum ve všech hraničních sídlech etnografické oblasti Blat a sousedního Kozácka. Výzkum probíhal od počátku listopadu roku 2007 do prosince téhož roku ve 21 obcích na jižní hranici Kozácka (Táborska) a na severní hranici Blat (soběslavsko-veselských), které k sobě těsně přimykají. Jednalo se o tyto obce na straně kozácké (ve směru východ-západ): Skalice, Třebiště, Radimov, Želeč, Hlavatce, Vyhnanice a Dudov. Na straně blatské jsme zdokumentovali vesnice: Rybova Lhota, Vesce, Nedvědice, Mokrá, Záluží, Vlastiboř, Debrník, Svinky, Komárov, Hodětín, Nová Ves, Blatec, Sudoměřice u Bechyně a Bechyňská Smoleč. Bylo zhotoveno 535 dokumentárních fotografií v digitální podobě

Naším úkolem bylo porovnat obce na obou stranách etnografické hranice dle typu sídla, orientace usedlostí a výzdoby průčelí, štítů. Vývoj zástavby a stavebního materiálu jsme zjišťovali na digitalizovaných listech map stabilního katastru (1828) Českého úřadu zeměměřického a katastrálního. Vlastní fotografický materiál sloužil také ke srovnání s publikovanými snímky jiných autorů,¹ což vedlo k prokázání původního stavu či naopak k zjištění postupného chátrání některých usedlostí. V neposlední řadě jsme porovnali údaje badatelů o etnografické hranici podle kroje v jednotlivých obcích s prvky lidové architektury.

Na počátku 21. století je diferenciací v tomto prostředí stále zřetelná především podle typu zástavby a jednotlivých výzdobných i kompozičních prvků. Pro vesnice Skalice, Třebiště, Radimov, Želeč, Hlavatce, Vyhnanice a Dudov jsou typické menší usedlosti se strohou výzdobou a štítově orientovanou obytnou částí, jejíž střecha je předsazena nad zápraží u vstupu do domu. Stavení bývají jednotraktová a v zadní části dotvořená nejčastěji stodolou, která je kolmo orientovaná k domu. Nesetkáme se zde s mohutnými sýpkami spojenými ohradní zdí s obytnou částí, pouze s brankou a vraty, které k obytné části přiléhají. Chybějí i zdobné prvky zděných štítů typické pro „selské baroko“ na Blatech. Naopak blatské obce Rybova Lhota, Vesce, Nedvědice, Mokrá, Záluží, Vlastiboř, Debrník, Svinky, Komárov, Hodětín, Nová Ves, Blatec, Sudoměřice u Bechyně a Bechyňská Smoleč obsahují vše to, co u předešlých obcí absentuje.

¹ V. Mencl, S. Voděra, J. Škabrada, B. Vavroušek, J. Vařeka, M. Pikous a jiní.

Blatský statek čp. 28 v Komárově, okres Tábor. Foto Z. Nováková 2007

Chalupa čp. 27 v Třebišti, okres Tábor. Foto Z. Nováková 2007

Výzkum prokázal, že dle lidové architektury a také lidového kroje vytváří jižní kozáckou hranici linie obcí Skalice, Třebiště, Radimov, Želeč, Hlavatce, Vyhnalice a Dudov. Na druhé straně etnografické hranice se nám potvrdil charakter zástavby spadající pod Blata u vsí Vesce, Nedvědice, Záluží, Vlastiboř, Debrník, Svinky, Komárov, Hodětín, Sudoměřice u Bechyně a Bechyňská Smoleč. Podstatně střízlivější až neutrální podobu můžeme nalézt v Mokré, Blatci a Nové Vsi. Výjimku z prvotního začlenění tvoří Rybova Lhota, která před začátkem výzkumu v terénu doplňovala linii jižní kozácké hranice, výsledky bádání ji však dle lidové architektury začlenily do oblasti severní hranice Blat.

Součástí práce je obsáhlá příloha zpracovaná katalogovou formou. K jednotlivým obcím byl vybrán reprezentativní vzorek usedlostí. Polohu každé vesnice doplňují letecké snímky a mapy stabilního katastru. Fotografováním usedlostí se nám podařilo zdokumentovat aktuální stav a získat seznam všech objektů z hlediska lidové architektury pro nás relevantních.

Tento materiál může posloužit nejen jako inspirace pro další výzkum kozácké hranice na zbylých světových stranách, ale také pro stavebně historický průzkum některých vytipovaných objektů.

Zuzana Nováková

Tenorův vodní mlýn. Ojediněle uchovaná technická stavba okresu Blansko.

Vodní mlýny patří mezi technické objekty, které jsou od středověku součástí naší kulturní krajiny. Některé z nich i přes nepříznivé časy druhé poloviny 20. století přečkaly dlouhou dobu své nečinnosti a znovu ožívají jako technické památky dokládající vývoj mlynářství českých zemí. V okrese Blansko dnes nalezneme několik staveb bývalých vodních mlýnů, mezi které patří jediná chráněná budova roubeného vodního mlýna v Chrově čp. 1, avšak bez dochovaného vnitřního technologického vybavení. Naopak Tenorův mlýn čp. 34 v Sychotíně u Kunštátu je výjimečnou technickou stavbou nejen okresu Blansko, ale i celého širšího regionu západní Moravy, která díky svým majitelům zůstala bez závažných změn uchována až do dnešních dnů s původním autentickým vybavením obytných místností, stejně tak s kompletním technologickým zařízením mlýnice, reprezentující velmi starý a jednoduchý venkovský válcový mlýn.

Mlýn čp. 34 v Sychotíně je zřejmě jedním z nejstarších domů v Sychotíně. V 17. století je uváděn jako mlýn na obilí a kroupy o dvou složeních (měl 2 páry mlýnských kamenů) a s jedním kašníkem na loupání prosa. Mlýn byl dominikálním majetkem a v Josefském katastru na konci

80. let 18. století figuroval spolu se jménem Jakuba Römera, který jej roku 1790 zakoupil od vrchnosti. Během následujícího století se na mlýně vystřídala řada majitelů. Roku 1874 tato nemovitost přešla kvůli dluhům mlynáře nazpět do majetku Velkostatku Kunštát a mlýn se opět pronajímal a nájemci se rychle střídali. Roku 1908 koupili mlýn František a Marie Tenorovi, jejichž vnuk a poslední mlynář, Vladimír Tenora, zemřel v roce 2007 ve věku 79 let.

Dochovaný objekt mlýna v sobě uchovává po stavební stránce velmi staré jádro, minimálně z 18. století, s menšími pozdějšími úpravami mlýnice souvisejícími s modernizací strojního vybavení. Stavba mlýna je patrová, ze smíšeného zdiva, v patře částečně roubená v kožichu, zastřešená střechou kombinované konstrukce – s valbou ke komunikaci a zděným štítem k náhonu. Střecha je nesena hambálkovým krovem, podepřeným dvojitou stojatou stolicí. Do mlýna se vchází v přízemí od dvora dvoukřídlými dveřmi, které vedou do mlýnice. Z ní je přímo přístupná, dříve dýmníková, kuchyně, průchodní do velké světnice s jedním průvlakem nesoucím trámový strop zaklopený širokými přes sebe překládanými deskami. V rohu místnosti dříve stávala velká pec, v které se pekl panský chleba. Ze světnice je přístupná komůrka umístěná při návodní zdi, kde se nachází studánka, odkud byla čerpána i voda pro potřeby obyvatel mlýna. Proti vchodu do mlýna při návodní zdi je umístěna mlýnská hranice nesoucí mlecí podlahu, která je výškově o něco níže, než úroveň podlahy prvního obytného podlaží a zanášky. Na stěně v prostoru mlecí podlahy visí proti schodům z přízemí dřevěná polychromovaná plastika sv. Kristýny, která se do Sychotína dostala z jiného rušeného mlýna až počátkem druhé poloviny 20. století. Pod touto mlýnskou hranicí se nachází převodní zařízení od vodního kola, pohánějící stroje ve mlýně. V 1. patře se také nachází velká světnice, nazývaná též jako *šalanda*, a menší kuchyň. Obě místnosti jsou zařízeny nábytkem v historizujícím stylu z přelomu 19. a 20. století i novějšími nábytkovými kusy z 1. poloviny 20. století. Tyto dvě místnosti mají stěny roubeny ze dřeva a jsou z obou stran omazány hlínou, která plní funkci tepelnou i protipožární.

Areál mlýna dále tvoří v severozápadní straně dvora z velké části zřícená přístavba, ve které bylo umístěno další komunikační schodiště spojující jednotlivá podlaží mlýnice a odkud byl také přístup ke stavidlům na vantroky. Přístavba sloužila v 19. století jako strojovna parního stroje. Vedle této staré strojovny se nachází zaklenutý sklep, na který do úhlu navazuje hospodářský objekt s kůlnou a chlévy pro dobytek, při kterém stojí zděný suchý záchod. Celý dvůr je od komunikace ze čtvrté strany ohrazen dřevěným bedněným plotem.

Voda ke mlýnu byla přiváděna dlouhým náhonem a nadřžována v menší nádrži nad mlýnem. Pohon strojního vybavení mlýna zajišťovalo v lednici umístěné dřevěné vodní kolo na vrchní vodu, z něhož se dochovalo torzo

hřídele a ložisko čepu ze dřeva trnovníku akátu. V návodní zdi je, jak v prostoru pod mlýnskou hranicí, tak i v lednici, patrný zazděný záklenek, který dokládá, že mlýn byl dříve osazen dvěma vodními koly. Ve mlýně se dochoval cenný starý kovaný hákovitý čep hřídele (ve tvaru písmene L), který mohl patřit právě druhé hřídeli vodního kola. Vodní kolo bylo umístěno ve zděné lednici, která byla podle pamětníků krytá jen pultovou stříškou z desek. Na zimu se na ni dávalo jako izolace nahrabané listí z okolních velkých lip.

Mlýn, který je na horním toku potoka Petrůvky, trpěl občas nedostatkem vody, který byl řešen náhradním motorem – zprvu parním strojem, od r. 1927 diesellovým, který se ovšem do současnosti nedochoval. Dochovalo se ale kompletní strojní vybavení uměleckého válcového mlýna, dokládající složitý vývoj mlýnské technologie, kde do původní mlýnice s obyčejným českým mlecím složením bylo zabudováno nejjednodušší umělecké složení periodického mlýna umožňující výrobu krup, krupice, mouky a šrotu pro dobytek. Vzhledem k tomu, že umělecké složení s pomocným strojním zařízením potřebuje mnohem více podlaží, bylo využito pro stroje dříve prázdné podstřeší budovy.

Z technologického vybavení se ve mlýně nalézá úplně vše, včetně řady drobných předmětů a nástrojů mlynářů a sekerníků. V přízemí mlýnice je *mašinhauz* – bedněný prostor, kde stával dříve pomocný diesellový motor. Přes návodní zeď prochází hlavní hřídel, na níž je osazené litinové čelní palečné kolo s dřevěnými palci. Z obou stran jsou umístěny litinové pastorky, které poháněly dvě vodorovné hřídele, od kterých byl svislý převod na obě obyčejná mlýnská složení. Z podkolí od hlavních převodů se poháněla i hlavní transmise. Poháněla v přízemí umístěný krupník a na mlecí podlaže umístěnou průchodní loupáčku a válcovou stolici. Jedna řemenice přenášela pohyb na transmisi v podstřeší. V přízemí se nachází rovněž spodní hlava dvou výtahů (všechny výtahy ve mlýně jsou korečkové – kapsové), jeden je i s násypkou, a také větrové komory od savky a od loupáčky. Mlecí podlaha při návodní zdi je nesena některými staršími prvky mlýnské hranice – podsvorními sloupy. Na této podlaže se nachází dvě obyčejná mlýnská složení s násypkou, z nichž jedno sloužilo do poslední chvíle provozu mlýna ke šrotování, dále jednoduchá válcová stolice s litinovými válci značky Josefa Prokopa synové – Pardubice a průchodná loupáčka s pevným bubnem značky Rob. Kuhnt Österreich. Mezi obyčejnými složeními se nacházel jeřáb na zvedání a otáčení mlýnských kamenů; dnes je demontován a uložen na mlecí podlaže. Na zanášce stojí savka značky Anton Besser – Wien na čištění krupic, pytlovací trubky na mouku od moučného hranolového vysévače, spodní hlava výtahu, násypka na obilí a velká moučnice. Je zde i hoblice – *ponk*, na kterém si mlynář vyráběl menší náhradní součástky. Přes toto podlaží prochází řemeni spojující řemenici v podkolí s řemenicí v podstřeší. V podstřeší se nachází

Tenorův vodní mlýn čp. 34 v Sychotíně, okres Blansko. Foto J. Pokorný 2008

Mlecí podlaha v Tenorově mlýně s obyčejným kamenným složením a válcovou mlecí stolicí s rezervátem, za ní je loupačka na zrna. Foto J. Pokorný 2008

transmise, žejbro, koukolník a dva hranolové vysévače – jeden užívaný jako šrotový, druhý jako moučný. Od transmise bylo poháněno i dynamo umístěné na zanášce, sloužící k vlastní výrobě elektrické energie na svícení ve mlýně. Do podstřeší zasahuje i dvoukomorový zásobník válcové stolice. Veškeré zařízení uměleckého mlýna vyjma strojů továrně vyrobených se štítky firem bylo postaveno sekerníky přímo ve mlýně.

Areál vodního mlýna v Sychotíně čp. 34 lze hodnotit jako jednu z nejceněnějších intaktně dochovaných technických staveb okresu Blansko, která v sobě ukrývá kompletní technologické vybavení velmi jednoduchého a starého válcového mlýna. Po stránce strojního vybavení je technologie kompletní s dvěma kamennými složenými, se žejbrem a koukolníkem na předčištění obilí, s průchodní loupáčkou a jednoduchou válcovou stolicí, se savkou, která předcházela dokonalejším reformám na čištění a třídění krupic a s dvěma hranolovými vysévači. Do mlýna nebyla osazena nikdy míchačka, proto se výsledné produkty míchaly vždy ručně ve velké moučnici. Tenorův mlýn si tak zaslouhuje nejvyšší pozornost, která by mu měla být věnována i odbornou veřejností, aby se jej podařilo v jeho autentické podobě zachránit i dalším generacím a demonstrovat na něm velké technologické změny, které potkaly mlynářství na sklonku 19. století.

Dlouhá léta nebyla budova mlýna udržována, je staticky narušena a vyžaduje neodkladné a nemalé finanční investice, aby mohla být zachráněna. Současná majitelka, neteř posledního mlynáře, se proto rozhodla objekt vodního mlýna prodat. Ve snaze zachránit ojedinělou stavbu před jejím případným poškozením a umožnit čerpání finančních prostředků z grantů na obnovu památek bylo koncem roku 2008 zahájeno řízení na prohlášení stavby za kulturní památku. Doufejme, že se takto ojedinělou stavbu v celém širokém regionu západní Moravy podaří na prahu 21. století zachránit a vybudovat v ní třeba jednou i expozici mlynářství.

Jiří Pokorný

Výstavy

ZAKRESLENO. J. V. SCHEYBAL

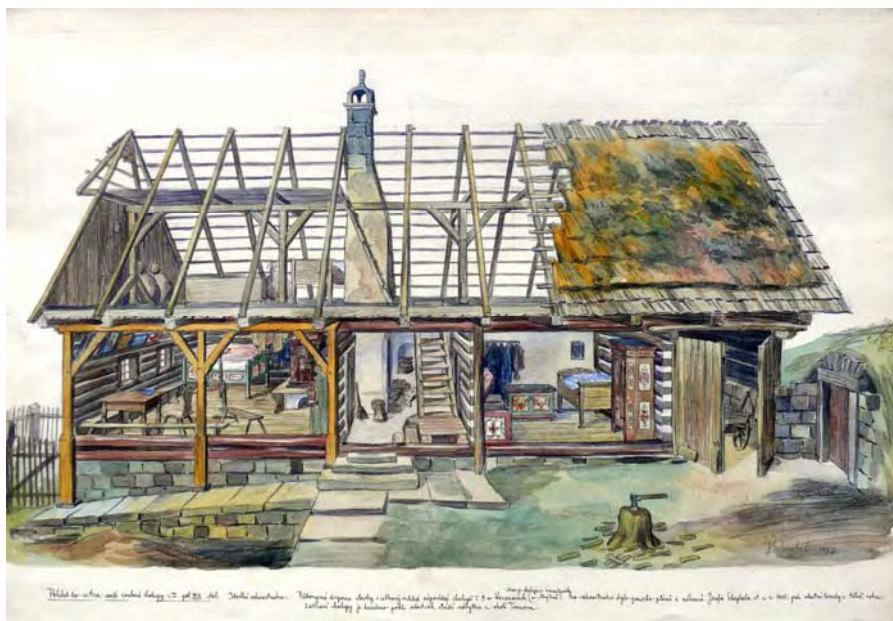
Pod tímto názvem proběhla ve dnech 16. 1. – 8. 3. 2009 v Severočeském muzeu v Liberci výstava k nedožitým osmdesátým narozeninám PhDr. Josefa Václava Scheybala (1928–2001).

Když před sedmi lety dr. Scheybal zemřel, zůstalo po něm prázdné místo. Osobnost mimořádného rozhledu, encyklopedických znalostí nejen ze studovaných oborů etnografie a dějin umění, ale ze všech odvětví příbuzných, vědec, u něhož se kritické myšlení harmonicky snoubilo s výtvarným nadáním, moudrý citlivý člověk, jenž pamatoval zmizelý svět. Ztráta se ještě prohloubila na počátku loňského roku s odchodem PhDr. Jany Scheybalové, manželky a spolupracovnice, etnografky a spoluautorky řady děl, jež statečně nesla tíhu posledních let života J. V. Scheybala, kdy byl těžce nemocen.

Posledního dne loňského roku to bylo osmdesát let, kdy se J. V. Scheybal narodil ve vsi Kristiánov na Frýdlantsku, Anně Riemerové, dceři hostinského a Josefu Scheybalovi, jednomu z nemnoha Čechů, jenž si vyhledal nevěstu v ryze německém prostředí. Když po deseti letech, roku 1938, museli Scheybalovi Frýdlantsko opustit, našli nový domov v Turnově. Na Turnovsku, štědře obdařeném přírodními krásami a výtvarnými památkami i vynikajícími muži vědy a umění se vnímavý chlapec setkal s odkazem malíře a kreslíře Jana Prouška, nadšeného propagátora pojizerské roubené architektury. Možná u něj našel první poučení, když se za okupace na toulkách s otcem po venkově Českého ráje a Podještědí pokoušel o první národopisné kresby. Spojovalo jej s ním rovněž vřelá vlastenectví člověka žijícího blízko národnostní hranice a není bez zajímavosti, že akad. malíř J. Proušek se stal roku 1892 prvním zástupcem české národnosti v kuratoriu tehdejšího Severočeského průmyslového muzea. Jistě i on by nadšeně souhlasil se Scheybalovým rozhodnutím přijmout místo etnografa v Severočeském muzeu v Liberci. Josef V. Scheybal nastoupil roku 1965 do historického oddělení SM a strávil zde čtyřicet let. Podílel se zásadním způsobem na tvorbě a zpracování sbírek historického oddělení, navrhl a realizoval bezpočet výstav a expozic nejen v Severočeském muzeu, ale i v řadě muzeí, památníků a institucí v regionu. Přípravoval audiovizuální programy, pořádal přednášky pro veřejnost a prováděl soustavnou dokumentaci movitých i nemovitých památek, fotografickou, a také kresebnou, měřickou. Byl neocenitelným pomocníkem muzejních archeologů a jeho rekonstrukce sklářské osady Karlova huť v Jizerských horách a renesanční keramiky z Modlibohova byly pravým magnetem pro návštěvníky. Obrovské Scheybalovo dílo se nedá vtěsnat do několika vět.

Výstava Severočeského muzea v Liberci, k nedožitým osmdesátinám, ukázala dvě stránky jeho působnosti, svědomitou mravenčí činnost muzejníka a stejně poctivou a obětavou práci malíře a kreslíře, který zanechal v řadě muzeí a institucí stovky národopisných kreseb ze záchranných výzkumů v lokalitách obětovaných těžbě uhlí či určených k zatopení.

Jednou z nejvýznamnějších institucí, v jejímž fondu se nalézají více než pět set Scheybalových národopisných kreseb, je Etnologický ústav Akademie věd ČR v Praze, který byl spolupořadatelem výstavy. Díky tomu měla liberecká veřejnost mimořádnou příležitost shlédnout mnohé dosud nevystavované materiály

Průhled přízemní roubenou chalupou z 1. poloviny 19. století. Ideální rekonstrukce domu čp. 9 v Kacanovech, okres Semily. Akvarel J. V. Scheybala z roku 1957 ze sbírek Severočeského muzea v Liberci.

z výzkumů v Podkrušnohoří, na Teplicku, Chebsku, Opavsku a také v zahraničí, na Daruvarsku ve Slavonii. Další velkou předností této spolupráce byla možnost vystavit společně kresbu i skutečný předmět z fondu Severočeského muzea, který byl její předlohou. Krásným příkladem je vzácná lidová malovaná skříň, datovaná 1759. A je zvlášť potěšitelné, že v důsledku finanční podpory Statutárního města Liberec k výstavě vyšel výpravný katalog.

Bohunka Krámská

Lidová architektura na výstavě Poklady Muzea Boskovicka – Etnografie

I když etnografické sbírky Muzea Boskovicka jsou součástí stálé expozice, představili pracovníci muzea veřejnosti další cenné fondy, jako je keramika, podmalby na skle nebo krojové součásti, dosud skryté v muzejním depositáři. Součástí výstavy *Poklady Muzea Boskovicka - Etnografie*, slavnostně otevřené 12. března 2009, je také oddíl věnovaný lidové architektuře, který koncipoval externí spolupracovník muzea Jiří Pokorný. Opřel se o muzejní fotoarchiv, kde jsou uloženy cenné negativy a dokumentační snímky z doby kolem první světové války a z meziválečného období od amatérského fotografa, sběratele a národopisného publicisty Miroslava Dukáta (pseudonym Mira Zlatuš). Dukátovi se podařilo na Letovicku zachytit nejstarší vrstvu vesnické stavební kultury, kterou prezentovaly roubené stavby obytné i hospodářské, včetně samostatně stojících komor známých více z českého prostředí nebo z východní Moravy. Ještě starším dokumentátorem lidového domu v jiné části Boskovicka, hlavně na Malé Hané, byl už v době Národopisné výstavy československé 1895 boskovický lékárník a vlastivědný badatel František Lipka. Ten se zaměřil na roubené stavitelství a specifický lokální prvek tradičního domu, který představoval dřevěný žondr/žundr, sýpka na obilí představená před průčelí okapově orientovaného domu. Lipkovy snímky malohanáckých žondrů jsou o to cennější, že s výjimkou sebranického už nestojí. Konečně, při koncipování scénáře výstavy se jeho autor mohl opřít ještě o jeden zajímavý ikonografický pramen, a to o kresebnou dokumentaci lidových staveb, hlavně dřevěných malovaných štítů, kterou vytvořil na Kunštátsku a Letovicku v meziválečné době Josef Pelíšek.

Výzdoba štítu s pamětním nápisem domu usedlosti čp. 19 v Horním Smržově, okres Blansko. Kresba J. Pelíšek 1931

*Zástavba nepravidelné návsi se zvoničkou v Chrudichromech, okres Blansko.
Foto z konce 19. století.*

*Obdélíková náves v Okrouhlé, okres Blansko – vlevo škola umístěná v budově
bývalého panského dvora. Foto z přelomu 19. a 20. století.*

*Malohanácké domy čp. 11 a 10 v Knínicích u Boskovic, okres Blansko.
Foto z konce 19. století.*

*Malohanácký dům čp. 9 se žondrem ve Velkých Opatovicích, okres Blansko.
Foto z konce 19. století.*

*Dům čp. 8 v Horním Smržově, okres Blansko.
Foto Miroslav Dukát, 1932.*

*Stodola u domu čp. 23 v Horním Smržově, okres Blansko.
Foto Miroslav Dukát, 1932.*

*Usedlost čp. 23 v Dolním Smržově, okres Blansko.
Foto Miroslav Dukát, 1933.*

*Kovárna čp. 32 v Horním Smržově, okres Blansko.
Foto Miroslav Dukát, 1932.*

Vybrané fotografie a kresby J. Pokorný tematicky rozčlenil do několika oddílů a doprovodil informačními texty, které komplexně přiblížily problematiku sídla a tradičního domu sledovaného regionu. Úvodní blok patřil proměnlivé sídelní krajině Boskovicka, zahrnující vedle horských terénů Českomoravské a Dražanské vrchoviny také úrodnou rovinatou Boskovickou brázdu, v etnografické rajonizaci označovanou jako Malá Haná. Uvedené přírodní prostředí spolu s dalšími faktory formovalo charakter lidového domu a jeho dvě dobové lokální formy: malohanáckou (pomoravsko-panonský typ), dokumentovanou na výstavě obytnými stavbami např. z Knínic u Boskovic (čp. 10 a 11), Velkých Opatovic (čp. 9) a Sebranic (čp. 36) a formu horáckou (typ západomoravský), představenou fotografiemi usedlostí z Dolního Smržova (čp. 23, 29, 37), Horního Smržova (čp. 8) a z Valchova. Samostatný soubor autor věnoval hospodářským stavbám (stodola u statku čp. 15 v Horním Smržově, samostatně stojící komory), technickým objektům (kovárna v Horním Smržově, mlýn s pilou na vrchní vodu u Lazinova) a příbytkům pro chudé (pastouška v Chrudichromech). Výzdoba tradičního domu na Boskovicku se soustředila do prostoru dřevěného štítu. Vedle různě kladených prken bednění, bílení a převážně červené malby se objevují na okřídli tradiční rozviliny a na záklopových prknech datace, jméno stavitele a apotropainí texty různého charakteru. Několik jich zdokumentoval již zmíněný J. Pelíšek (Bradlné čp. 24 a 39, Horní Smržov čp. 19). Výzdobné prvky lze najít i v interiéru obytného domu, kde je ve formě zlidovělého umění zastupovaly podmalby na skle, nebo rudimentálnější projevy spojené s výzdobou prostoru topeniště. Výstavu věnovanou lidové architektuře Boskovicka uzavřely drobné sakrální stavby. Nacházejí se v intravilánu obcí, ale porůznu také v krajině jako její integrální součást. Vedle dřevěných a zděných zvoníc k nim patří boží muka, kaple a dřevěné reliéfně řezané kříže, z nichž velenovský byl datován r. 1842.

Výstava Poklady Muzea Boskovicka trvala do 26. dubna 2009.

Miroslav Válka

Sekery a sekernické řemeslo v životě vesnického člověka

Výstava Hornického muzea Příbram pořádaná od 25. dubna do 31. října 2009 ve Skanzenu Vysoký Chlumec v chalupě z Mašova.

Sekery byly užívány sekerníky, kteří se specializovali na zhotovení a opravy vodních kol, jednotlivých částí mlýnskému složení a podobných zařízení na vodní pohon. Dále tesaři, zabývajícími se konstrukcemi roubených a dalších typů dřevěných staveb. Sekery též používali dřevaři při kácení stromů v lesích a ke zpracování dřeva a také voraři při stavbě vorů a jejich opravách během voroplavby. Různé typy seker sloužily výrobcům dřevěných nádob (okřínů) a troků (necek). Sekery tvořily nedílnou součást vybavení každé rolnické usedlosti a hospodář je bral do ruky prakticky denně.

K typům seker používaných při kácení, štípání a dalších obvyklých způsobech opracování dřeva můžeme počítat sekeru podťinací, dále kladní (štípací), tzv. hlavatou sekeru (k obrábění), sekeru širočinu (dříve bradatici) a také teslici rovnou

a oblou. Jiné sekery určené ke speciálním úkonům se nazývaly křížovka, pobíječka a dlabáčka. Typická sekernická sekera měla topůrko zahnuté do jedné strany, podle toho, zda byl sekerník levák či pravák. Výroba těchto seker patřila k základním dovednostem venkovských kovářů.

Sekerníci se od tesařů lišili především jinou technikou užití sekery a výsledným dílem. Specializovali se na nejrůznější dřevěné stroje. Jejich hlavní díl práce spočíval ve výrobě a opravách zařízení vodních a větrných mlýnů. Uměli vypočítat potřebný výkon a převody. Do 19. století museli tyto práce ovládat i mlynáři, neboť součástí mistrovských zkoušek byla stavba vodního nebo palečního kola. Většina menších mlýnů navíc měla nějakého šikovného stárka či mládka, který si na poměrně dobré řemeslné úrovni dokázal poradit i s těžšími opravami. To se týkalo všeobecně všech lidí "od vody", zejména těch, kteří bydleli na samotách. Potřebné práce prováděli také putující sekerníci (krajánci), kteří chodili "od mlýna ke mlýnu" a živili se příležitostnými opravami mlýnských a jiných obdobných zařízení.

Kromě technologického vybavení mlýnů (včetně různých převodů a přenosů síly) sekerníci zhotovovali i zařízení olejen, dále stavěli celodřevěné žentoury, vodní pily, stoupy na drcení kůry a soukenické valchy. Pod rukama sekerníků vznikala zařízení na vodní pohon také u jiných provozů, například brusíren skla nebo hamrů. Za jedno z nejobtížnějších děl sekerníků bylo považováno zhotovení palečního kola s lícními i čelními palci, kde rozhodující úlohu hrála přesnost a pevnost (někde nazývané jako "kumštovní" paleční kolo). Z méně známých zařízení sekerníci vyráběli i ruční studniční rumpály.

Usedlí sekerníci pracovali převážně jen v prostředí měst (sdužovali se i do cechů), jako poddaní feudální vrchnosti sekerníci působili i na vesnicích. Od konce 17. a zejména pak v průběhu 18. století se formovala řada věhlasných sekernických rodů, například rod Pilařů z Hradce Králové nebo rod Vondráčků pocházejících z Příkrakova na Chrudimsku (jejichž sekernická dílna z nedalekého Dachova byla přenesena do areálu Souboru lidových staveb Vysočina u Hlinska). V současnosti je sekernické řemeslo stále ještě živé, i když je omezeno jen na pár zapálených lidí. Mezi takové patří sekernická parta pod vedením Jiřího Myšky ze Studnic u Hlinska nebo skupina Františka Míkyšky z Petrovic u Sedlčan.

Lubomír Procházka

Vesnická sídla středních Čech

Výstava Regionálního muzea v Kolíně v Muzeu lidových staveb v Kouřimi od 28. července do 6. září 2009 z cyklu výstav o dokumentaci lidového stavitelství ve středních Čechách je věnována oblasti Kokořínska, která stále vyniká množstvím objektů lidového stavitelství.

Roman Tykal

Semináře a konference

Seminář „Vesnické stavitelství 1. poloviny 19. století – Dokumentace, průzkum, památková péče“

Již tradiční velký seminář věnovaný lidové architektuře, který každoročně pořádá Národní památkový ústav, ústřední pracoviště v Praze pod vedením PhDr. Pavla Bureše proběhl ve dnech 17. – 19. září 2008 ve Volduchách u Rokycan, za spolupráce Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Plzni, Plzeňského kraje, Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech, Městského úřadu Rokycany a Obce Volduchy.

Přednášky prvního dne byly rozděleny do dvou bloků a jednotliví přednášející se v nich věnovali především stavebně historickému vývoji a regionálním zvláštnostem lidového stavitelství ve sledovaném období. Jako první vystoupila *PhDr. Věra Kovářů* (Slovácké muzeum Uherské Hradiště) s referátem *Historické podmínky a základní znaky lidové architektury v počátku 19. století*. Po té následoval referát *Bc. Radky Křížkové-Červené* (Muzeum Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech) s názvem *Proměny venkova – výzkum lidové architektury v rokycanském okrese*. *PhDr. Lubomír Procházka, CSc.* (Hornické muzeum Příbram – Muzeum vesnických staveb Vysoký Chlumec) se tradičně věnoval kresebné dokumentaci k lidovému stavitelství ze sbírek Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech. *Tomáš Karel* (NPÚ ÚOP v Plzni) uvedl v následujícím referátu několik příkladů vesnických staveb z počátku 19. století z Rokycanska a jeho kolega *Mgr. Karel Foud* ze stejného pracoviště se věnoval lidovému domu na Plzeňsku v období poloviny 19. století. Představil zde devět vesnic v těsné blízkosti Plzně, z nichž některé jsou dnes součástí plzeňských městských čtvrtí. *Ing. arch. Alena Vinařová* (NPÚ ÚOP v Českých Budějovicích) se zabývala vesnickým stavitelstvím 1. poloviny 19. století v jižních Čechách na příkladech blatských obcí Vlastiboř a Záluží na okrese Tábor. *Ing. arch. Tomáš Efler* (Projektový atelier pro architekturu a pozemní stavby spol. s r. o. v Praze) vystoupil s příspěvkem ke studiu projevů klasicismu na venkovskou zástavbu v severních Čechách – na Litoměřicku a Českolipsku. *Mgr. Jan Kuča* (Muzeum Vysočiny Třebíč) se věnoval lidovým stavbám na Horácku ve světle pramenů 1. poloviny 19. století a *Mgr. Ivan Minář* (NPÚ ÚOP středních Čech v Praze) štukové výzdobě lidové architektury na Vysočině v 19. století na základě svých terénních výzkumů provedených v poslední době. První den semináře pak ukončila krátkým příspěvkem *Ing. arch. Marie Tomíšková* (Ústav územního rozvoje Brno) na téma *Technické památky na venkově jako objekty cestovního ruchu*.

Večer ještě následoval odborný příspěvek *Mgr. Miroslava Nového* a *Ing. Lumíra Tejmar*a (Památková inspekce Ministerstva kultury ČR) pojatý jako podnět pro přímou diskusi s názvem *Hlína a sláma aneb nebojme se jich*. V diskusi, kterou se promítáním mnoha příkladů skutečně podařilo rozproudit, se řešily zejména otázky, kdy a v jakých situacích použít pro obnovu lidových staveb tradiční historické stavební a řemeslné postupy a materiály.

Druhý den semináře byl věnován odborné exkurzi na Rokycansku a v blízkém okolí Plzně. První zastávkou byla obec Medový Újezd (okres Rokycany) s několika roubenými domy situovanými především kolem malé návsi s kaplí z 1. poloviny 19. století. Další zastávkou byl Dobřív (okres Rokycany), jehož část se souborem roubených domů a dochovaným objektem vodního hamru je vyhlášena vesnickou

památkovou zónou. Ta je zde doplněna větším počtem staveb řešených v tradiční hmotě, které dotvářejí celkový historizující výraz této lokality. Odpolední část exkurze pak probíhala ve vesnicích v bezprostřední blízkosti Plzně s výraznými soubory zděných usedlostí pocházejících z poloviny 19. století – Kyšice, Koterov, Dýšina. Poslední zastávkou pak byla městská část Plzeň-Bolevec, ve které se téměř zázračně dochovala náves bývalé vsi Bolevec a na ní zejména velká usedlost čp. 1 prohlášená za Národní kulturní památku.

Třetí a poslední den semináře přednesli příspěvky: *Ing. arch. Vladimíra Paterová* (NPÚ ÚOP v Josefově) společně s *Ing. arch. Blankou Tomkovou* (Městský úřad Trutnov) *Geneze workshopu ve Rtyni v Podkrkonoší*, o obnově roubeného domu čp. 54 ve Rtyni (okres Trutnov) dendrochronologicky datovaného do roku 1547 – *PhDr. František Ledvinka* (Soubor lidové architektury Zubrnice) *Ikografie lidové architektury severovýchodních Čech*, o kresebné dokumentaci lidových staveb z tohoto území pocházející z 19. století – *PhDr. Dana Motyčková, CSc.* a *PhDr. Kateřina Sedlická* (Etnologický ústav AV ČR v Praze) *Datované roubené domy na Vsetínsku a Zlínsku v plánové dokumentaci fondu ČAVU* – *PhDr. Miroslav Špecián* (Muzeum středního Pootaví ve Strakonici) *Stavební úpravy stodoly a chléva v areálu mlýna Hoslovice v Šumavském Podlesí* – *Mgr. Jiří Kaláb* (NPÚ ÚOP v Olomouci) *Zrození vesnice*, o tzv. familiantských vesnicích na Hané – *Mgr. Antonín Rubáček* (NPÚ ÚOP Josefov) *Broumovský statek – uplatňování kamenných prvků v jeho architektuře*.

Roman Tykal

Seminář „Vodní mlýny III“

Odborný seminář věnovaný již potřetí vodním mlýnům uspořádalo Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě ve dnech 14. – 16. října 2008. Pod vedením PhDr. Radima Urbánka se zde sešlo na šedesát účastníků z celé České republiky. V průběhu prvních dvou dnů bylo předneseno 31 referátů a diskusních příspěvků, třetí den byl věnován odborné exkurzi po několika mlýnech v blízkém i vzdálenějším okolí Vysokého Mýta.

Účastníky semináře již tradičně přivítali *Ing. Martin Krejza*, starosta Města Vysoké Mýto a *Mgr. Jiří Junek*, ředitel Regionálního muzea ve Vysokém Mýtě. Úvodní slovo měl *Mgr. Horymír Kubíček*, generální ředitel Národního technického muzea v Praze, který v něm mimo jiné prezentoval záměr na rekonstrukci bývalého klášterního mlýna v Plasech (okres Plzeň-sever) pro *Centrum stavitelského dědictví*, ve kterém mimo depozitáře stavebních prvků a knihovny budou i prostory pro badatele, učebny a vzorkovna.

První přednáškový blok, věnovaný počátkům vodních mlýnů v Čechách, zahájila *PhDr. Martina Maříková* (Archiv Hlavního města Prahy) příspěvkem *Počátky vodních mlýnů v českých zemích*. Představila v něm nejstarší písemné prameny, které dokládají jejich budování. Například opis zřizovací listiny Břevnovského kláštera od Boleslava II., v níž se zmiňují mlýny a náhony na řece Vltavě k roku 993. *Luděk Štěpán* se ve svém následujícím příspěvku zabýval novými poznatky o nejstarších vodních mlýnech v Čechách a zejména upozornil na kompletně dochovaný mlýn v Hoslovicích (okres Strakonice), ve kterém je jediná kladivová

krupní stoupa zachovaná in situ. *PhDr. Martin Ebel, PhD.* (Národní technické muzeum v Praze) se věnoval původní stavebně plánové dokumentaci mlýnů a vzniku stavebních úřadů v Čechách a na Moravě. *PhDr. Radim Urbánek* (Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě) v příspěvku *Nejstarší umělecká složení* popsal tato strojní zařízení dosud torzálně dochovaná v různých mlýnech po Čechách.

Ve druhém přednáškovém bloku představili jednotliví referující různé dochované objekty vodních mlýnů – *Bc. Rudolf Šimek* mlýn ve Starosedlském Hrádku (okres Příbram) – *Ing. arch. Jan Pešta a PhDr. Radim Urbánek* mlýn v Nezabudicích (okres Rakovník) – *Ing. arch. Jiří Mrázek* mlýn v Hoříně u Mělníka s pozoruhodnými nápisy na fasádě – *Mgr. Václav Michalička* malé vodní mlýny a šrotovníky v oblasti Moravskoslezských Beskyd – *Jiří Pokorný* vodní mlýn v Sychotíně (okres Blansko) – *RNDr. Karel Žák, CSc. a Mgr. Radoslava Schmelzová* unikátní mlýn Českého krasu na vývěru podzemní vody v Kodě u Tetína (okres Beroun).

Následující den byly v dopoledním třetím přednáškovém bloku předneseny referáty a příspěvky na téma opravy a rekonstrukce vodních mlýnů – *Hany Gabrielové a PhDr. Miroslava Špeciána* o historii a rekonstrukci mlýna v Hoslovicích (okres Strakonice) – *Martina Holomka* o obnově parního stroje z roku 1887 ve mlýně v Telči (okres Jihlava) – *Mgr. Natálie Belisové* o postupu obnovy Dolského mlýna v k.ú. Kamenická Stráň (okres Děčín) – *PhDr. Zdeňka Stejskala a Ing. Lumíra Tejmar* o narušené statice a nových poznatcích (dendrochronologické datování bočních a stropních trámů mlýnice do roku 1805 a dubové mlýnské hranice do roku 1820) mlýnu Betlém u rybníka Lačnov v Zálší (okres Ústí nad Orlicí) – *Tomáše Ledvinky* o transferu uměleckého složení mlýna z Hamrů u Hlinska (okres Chrudim) do objektu roubeného mlýna přeneseného z Homole pod Pannou čp. 159 (okres Ústí nad Labem) na základy zaniklého mlýna čp. 28 v Týništi (okres Ústí nad Labem).

V odpoledních hodinách před zahájením čtvrtého přednáškového bloku proběhly tzv. „dílny“ s mlýnologickou tematikou (způsob dokumentace mlýnů, mlecí kameny, textil a mlecí složení).

Čtvrtý přednáškový blok byl věnován archeologii, povrchové prospekci a mlýnům v pískovcovém podloží – *PhDr. Jan Prostředník, PhD. a PhDr. Petr Šída* se zabývali torzem vodního díla, představovaném nálezy dřevěných konstrukcí, dendrochronologicky datovaných od 15. do 17. století, v sedimentech rybníčního kalu rybníků Nebákovského a Podsemínského u mlýna Nebákov v obci Troskovice (okres Semily) – *Mgr. Miroslav Kolka* vodními díly tesanými v pískovcovém podloží (přívody vody pro brusírny skla, objekty textilního průmyslu – přádelny) na okrese Česká Lípa – *PhDr. Kamil Podroužek, PhD.* vysvětlil na příkladu mlýna Palác nedaleko Tubože na k.ú. Houska (okres Česká Lípa) použití „obrácené stratigrafie“ pro interpretaci stavebních reliktů vodních děl v pískovcovém podloží, kdy nejstarší vrstva měkkého meandrovitého tvaru náhonu nebo vodního kanálu leží nejvýše a mladší zásahy pravidelného geometrického průřezu, kterými bylo vodní dílo upravováno a prohlubováno leží nejnižší – také *Bc. Jan Frundl* se ve svém příspěvku věnoval tzv. skalnímu mlýnu Štampach – *Bc. Lucie Galusová* představila průzkum zaniklého vodního mlýna u Pořejova (okres Tachov) – *PhDr. Martina Beková* informovala o lomu na mlýnské kameny u Vamberka (okres Rychnov nad Kněžnou) a *PhDr. Jan Prostředník, PhD.* o lomu na brusné kameny pro opracování polodrahokamů na vrchu Kozákové (okres Semily).

V pátém podvečerním přednáškovém bloku vystoupili – *Ing. Libor Elleder* z Českého hydrometeorologického ústavu s příspěvkem o historických povodních, které jsou doloženy povodňovými značkami na mlýnských budovách u řeky Sázavy – *Mgr. Hana Klimešová* s informací o dvou zajímavých archivních pramenech (dotazníky Státního obilního ústavu a Filipova evidence mlýnů z roku 1946) a jejich užitečnosti pro badatele o mlýnech – *Bc. Rudolf Šimek* informoval o pamětním kamenu z mlýna Jana Cukra ve sbírkách Arcidiecézního muzea v Kroměříži – *PhDr. František Ledvinka* se věnoval plánové dokumentaci náhonů mlýnů na Děčínsku uložené ve Státním okresním archivu v Děčíně – *Mgr. Natálie Belisová* upozornila na archivní prameny různé povahy, ve kterých lze nalézt informace o mlýnech – *Ing. Václav Medek* se zabýval plynovacími motory jako pomocnými pohony mlýnů – v posledním příspěvku pak *Bc. Rudolf Šimek* informoval o nálezu žejbra při svých výzkumech ve mlýně ve Staré vodě (okres Příbram).

Poslední den semináře proběhla odborná exkurze ve mlýnech – *Betlém* nedaleko Vysokého Mýta, který patří do obce Zálší (okres Ústí nad Orlicí) – v Kosteckých Horkách a Kozodrech (okres Rychnov nad Kněžnou).

Roman Tykal

Konference Dějiny staveb 2009

Jubilejní desátá konference *Dějiny staveb* proběhla v západočeských Nečtinách 28. až 30. března 2009 na bývalém zámku rodiny Mensdorff-Pouilly, dnes školicím zařízení Západočeské univerzity. Jejím pořadatelem byl Klub Augusta Sedláčka a Sdružení pro stavebně historický průzkum, spolupořadatelé Město Plzeň, Plzeňský kraj, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště Plzeň a Západočeské muzeum tamtéž. Předsedou letošní konference byl Tomáš Karel z Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Plzni, vedoucím sekce Lidová architektura a konstrukce prof. Jiří Škabrada.

Oproti ostatním sekcím byla sekce lidové architektury jen skromná a obsahovala dva referáty. Oba se dotýkaly problematiky zděné vesnické architektury 19. století. Jiří Škabrada a Martin Ebel prezentovali plánovou dokumentaci Františka Roubala z 60. let 19. století z oblasti soběslavsko-veselských Blat, kterou bychom mohli označit jako puristickou, protože v ní zcela absentují dekorativní prvky. Druhý příspěvek Ivana Mináře se věnoval stavebnímu štukatérství s vazbami na tradiční vesnickou architekturu i lidové umění. Prezentoval výsledky průzkumu štukové výzdoby ve štítech a na průčelích statků a chalup na území dnešního kraje Vysočina, kde se autorovi podařilo na základě recentních dokladů a ikonografických pramenů vymezit oblasti s díly několika výrazných tvůrců. Oba referáty spolu s dalšími budou otištěny v konferenčním sborníku.

Součástí konference byla exkurze, která směřovala do Stříbra, kde na severním okraji města stojí v místech zaniklé středověké vsi raně gotický kostel sv. Petra. Na vnitřních stěnách presbytáře i lodi je zachována fresková výmalba, v presbytáři kamenný sanktuář se znakem ryby. Kostel prochází po několikaleté devastaci obnovou. Další památkou navštívenou ve Stříbře byla mostní věž a most přes řeku Mži na staré komunikaci do Plzně. Podle pramenů byl postaven v 16. století, ale objevila se hypotéza o gotickém původu mostní věže. Místnost v jejím prvním patře,

přístupná šnekovým schodištěm, sloužila v minulosti jako obydlí chudých. Proto má na konci přístupové chodbičky komínový prostor s funkcí jakési černé kuchyně. Exkurzi uzavřela návštěva rozsáhlého komplexu benediktinského kláštera v Kladrubech. Prohlídka několika expozic a velkolepého klášterního kostela Nanebevzetí P. Marie, přestavěného ve stylu barokní gotiky podle plánů J. B. Santiniho-Aichla, byla doplněna informací o archeologickém průzkumu areálu a možností nahlédnout do krovů areálu, budovaného postupně od 12. století.

Miroslav Válka

Různé

NOVÝ KAMENÁŘSKÝ DŮM V TURNOVĚ

Na zahradě Muzea Českého ráje v Turnově bude v roce 2009 zahájena výstavba tzv. Kamenářského domu, přesné repliky jednoho z posledních roubených domů v Turnově, který stál do roku 1972 na Havlíčkově náměstí. V domě bude umístěna samostatná expozice zaměřená na tradiční kamenářskou řemeslnou výrobu a výrobu šperků. Součástí bude i depozitář, který poslouží k uložení 50 tisíc kusů sbírkových předmětů, dosud nevhodně uložených mimo objekt muzea. Prostory kamenářského domu budou také sloužit pro interaktivní řemeslné a výtvarné dílny. Kromě toho zde bude místo i pro prezentaci výsledků bádání a spolupráce mezi Muzeem Českého ráje a městem Idar-Oberstein. Upravené okolí roubené stavby bude určeno pro odpočinek návštěvníků muzea, výstavy plastik a pro interaktivní dílny zaměřené na rýžování a zpracování českých granátů a dalších drahých kamenů. Stavba bude vhodně začleněna do areálu muzea, do stávající urbanistické struktury na pomezí centra města a parkové zeleně. Součástí nového depozitáře bude i moderní studovna.

Vlastní stavba Kamenářského domu, realizovaná podle projektu firmy Profes projekt Turnov by měla přivítat první návštěvníky v druhé polovině roku 2010. Náklady na celý projekt (necelých 7 mil. korun) získalo muzeum z evropských fondů. Finanční spoluúcast ve výši zhruba 1 mil. korun zajistil zřizovatel muzea – Liberecký kraj.

Vladimíra Jakoubčová

NOVÉ NÁRODNÍ KULTURNÍ PAMÁTKY LIDOVÉHO STAVITELSTVÍ

Nařízením vlády České republiky č. 170/2008 Sb. ze dne 28. dubna 2008 byly prohlášeny s účinností od 1. 7. 2008 novými národními kulturními památkami také tři objekty lidového stavitelství.

V Jihočeském kraji – **vodní mlýn čp. 36 v Hoslovicích** (okres Strakonice). Unikátní památka dokládající vývoj lidové architektury a technického vybavení vesnických mlýnů. Pochází nejspíše z druhé poloviny 16. století.

V Plzeňském kraji – **selský dvůr čp. 1 v Plzni-Bolevci** (okres Plzeň-město). Autenticky dochovaný příklad tradičních selských dvorů budovaných na Plzeňsku v období klasicismu. Dvůr existoval už ve středověku, současná podoba je z počátku 19. století.

Ve Zlínském kraji – **evangelický kostel ve Velké Lhotě** (okres Vsetín). Roubený kostel z roku 1783, poslední autenticky dochovaný evangelický kostel s typickými rysy tolerančních kostelů té doby. Jde o výjimečný doklad venkovské architektury.

Roman Tykal

LIDOVÁ ARCHITEKTURA V ODBORNÉM A VLASTIVĚDNÉM TISKU ZA ROK 2008

Knihy

FOUD, Karel – ČECHURA, Jaroslav: *Zemědělská usedlost „U Matoušů“* čp. 1 v *Plzni-Bolevci*. Stavební historie. Ze života statku. Plzeň-Bolevec, Sdružení boleveckých rodáků 2008, 16 s.

Brožura přibližuje nejen stavební dějiny rozsáhlého areálu statku v rámci kontextu památkové zóny, jejíž významnou součástí tvoří, ale studuje i život majitelů či uživatelů statku v řezu různých období. Publikace obsahuje kromě textu také černobílé kresby a fotografie.

PROCHÁZKA, Lubomír: *Střední Čechy. Příběh lidové architektury v dokumentech*. Kladno, Občanské sdružení PROART 2008, 98 s.

ŠTĚPÁN, Luděk – URBÁNEK, Radim – KLIMEŠOVÁ, Hana a kol.: *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách II*. Praha, Argo 2008, 316 s.

ISBN 978-80-257-0015-0.

Volné pokračování knihy Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách. Praha, Argo 2000 shrnuje řadu dalších poznatků o českých mlýnech. Kromě pokračování v tématech kapitol „prvního dílu“ (např. historie českých mlýnů, starý český mlýn, mlecí kameny, stavební řešení mlýnů, větrné mlýny, další díla mlynářů a sekerníků nebo vodní kola a převody) jsou čtenářům předkládány informace ke středověké ikonografii mlýnů, dále kniha obsahuje zmínky o opravách a rekonstrukcích významných objektů, upozornění na nejdůležitější prameny k poznání vodních mlýnů, ale třeba také stručný slovník vysvětlující přibližně dvě stovky mlynářských výrazů. Nechybí ani výběrový soupis významných osobností vztahujících se k mlýnům. Příkladem zmiňme třeba humanistu Adama Daniela z Veleslavína, vynálezce Josefa Božka, mlynáře a starosty města Pardubic bratry Josefa a Václava Bubeníkovi, političku Miladu Horákovou, skladatele Josefa Myslivečka nebo vítěze Velké pardubické Rudolfa Poplera. Kniha doplňuje velké množství obrazového materiálu (více než 500 obrázků) od historických ilustrací přes původní plánovou dokumentaci, historické fotografie, řadu nových kreseb (autorem je pracovník NPÚ–ÚP v Praze, Ing. arch. Ondřej Ševců) až po současné fotografie.

Studie a články

BÁRTA, Jan: *Zpráva o usedlostech Cibulka čp. 118 v Košířích a Skalka čp. 120 na Smíchově*. Za starou Prahu 38. Věstník Klubu Za starou Prahu. Praha 2008, č. 1, s. 18–20.

BELISOVÁ, Natalie: *Drobné památky v krajině*. In: *Chraňte památky...* Sborník příspěvků ze semináře věnovaného obnově drobných památek v krajině. Děčín 2008, s. 5–26, 26 obr.

BELISOVÁ, Natalie: *První kroky před obnovou památky*. In: *Chraňte památky...* Sborník příspěvků ze semináře věnovaného obnově drobných památek v krajině. Děčín 2008, s. 41–63, 26 obr.

BĚLOHRADSKÝ, René: *Teze k původu kamenných křížů*. DKČ 17, 2008, č. 4, s. 12–13, 3 foto.

Vznik a rozšíření kamenných křížů z Irska do střední Evropy.

BERKOVÁ, Jana: *Úpravy fasád obytné zástavby 20. – 30. let 20. století na Kolínsku*. In: NPÚ 2008, s. 19–23, 16 foto.

BOČKOVÁ, Helena: *Vícedílný dvůr na Balkáně – specifický fenomén mediteránní tradice v Evropě*. ČL 95, 2008, s. 191–209, 5 obr.

BUREŠ, Pavel: *Architektonické dědictví venkova, památková péče a muzea v přírodě*. In: MLA 2008, s. 40–44, 1 foto.

BUREŠ, Pavel: *Lidová architektura a vesnická sídla. Padesát let právní ochrany památek*. ZPP 68, 2008, s. 423–427, 12 foto.

BUSINSKÝ, Vladimír: *Než zvoníčky dozvoní*. DKČ 17, 2008, č. 1, s. 22–23, 4 foto.

Zvonice a zvoníčky na Kladensku, severním Plzeňsku, v Podkrkonoší a Podorlicku.

BUSINSKÝ, Vladimír: *Proč se stavěla boží muka?* DKČ 17, 2008, č. 3, s. 22–23, 4 foto.

Popis a historie drobných sakrálních památek z různých lokalit Čech a Moravy.

ČERVINKOVÁ, Petra: *Základní ikonografie a lidové umění*. In: *Chraňte památky...* Sborník příspěvků ze semináře věnovaného obnově drobných památek v krajině. Děčín 2008, s. 64–75, 28 obr.

DITBERTOVÁ, Eva – VOTROUBKOVÁ, Iva: *Chebský hrázdný statek v Milíkově – akviziční a prezentační aktivita Krajského muzea Karlovarského kraje*. In: MLA 2008, s. 12–14, 2 foto.

DRYKOVÁ, Iva – KRÍŽOVÁ, Alexandra: *Nedvězí*. In: NPÚ 2008, s. 59–60, 5 foto.

EFLER, Tomáš: *Transfer dřevěného secesního altánu do areálu Středočeského muzea v Roztokách u Prahy*. In: NPÚ 2008, s. 70–742, 5 foto, 1 reprodukce kresebné dokumentace.

FLORIÁNOVÁ, Olga: *Průčelí a fasády z 1. poloviny 20. století na Uherskohradištsku*. In: NPÚ 2008, s. 24–26, 8 foto.

FOUD, Karel: *Stavební produkce 1. republiky v lidovém prostředí Plzeňska*. In: NPÚ 2008, s. 6–8, 8 foto.

GALEZA, Jaroslaw: *Muzeum Wsi Opolskiej w Opolu (Muzeum opolské vesnice v Opoli)*. In: MLA 2008, s. 10–11, 1 foto.

HRUŠKOVÁ, Jana: *Vliv sociálních proměn české vesnice 20. století na stavební vývoj obytných budov dvorů čp. 11 a 12 v Nevolicích, okres Domažlice*. Časopis společnosti přátel starožitností 116. Praha 2008, s. 153–172.

HYNČICA, Pavel: *Kapličky, kříže a boží muka na Sedlčansku a Sedlecku. Výstava. Zpravodaj komise pro lidové stavitelství, sídla a bydlení České národopisné společnosti* 5, 2008, s. 11.

JIRÍKOVSKÁ, Vanda: *Vesnická sídla středních Čech v Muzeu lidových staveb v Kouřimi*. In: MLA 2008, s. 24–25, 1 foto.

KALÁB, Jiří: *Familiantské vesnice na jižní Hané (v povodí Blaty, Moravy a Bečvy)*. In: NPÚ 2008, s. 38–43, 7 foto.

KAŇKA, Miroslav: *K zevnějšku zděných stodol v Čechách*. ZPP 68, 2008, s. 201–208, 19 obr.

KÁŇOVÁ, Alena: *Národopisné aktivity v Dolních Bojanovicích*. MK 44, 2008, č. 5, s. 20–21, 1 foto.

Historie a současnost Slovácké chalupy č. 217.

KAPSA, Aleš: *Rolnický dům a hospodářství čp. 57 v obci Vlčnov na Uherskobrodsku*. In: MLA 2008, s. 15–18, 2 foto.

KAREL, Tomáš: *Dokumentace drobných památek*. In: *Chraňte památky... Sborník příspěvků ze semináře věnovaného obnově drobných památek v krajině*. Děčín 2008, s. 27–40, 14 obr.

KAREL, Tomáš: *Žilov z pohledu stavební historie*. ČP 19, 2008, č. 1–2, s. 9–11, 6 foto.

Článek věnovaný zděné zástavbě vsi pocházející z 1. poloviny 20. století a její sochařské a štukatérské výzdobě.

KIRIPOLSKÁ, Anna – MOLNÁROVÁ, Katarína: *Formy prezentácie tradičnej ľudovej kultúry v Múzeu slovenskej dediny*. In: MLA 2008, s. 6–9, 1 foto.

KOVÁŘŮ, Věra: *Venkovský dům z počátků 20. století na Moravě, obecné a specifické znaky*. In: NPÚ 2008, s. 2–5, 6 foto, 1 reprodukce stavební plánové dokumentace.

KOVÁŘŮ, Věra: *Stavební kultura venkova na západní Moravě. Dům moravského Horácka*. In: MLA 2008, s. 3–5, 1 foto.

KUBIŠTA, Miloš: *Problematika restaurátorského zásahu na drobných kamenných památkách*. In: *Chraňte památky... Sborník příspěvků ze semináře věnovaného obnově drobných památek v krajině*. Děčín 2008, s. 76–83, 8 obr.

KUČA, Jan: *Žďárský statek „Na Bouchalkách“*. Příspěvek k vývoji příměstské architektury 1. pol. 20. stol. In: NPÚ 2008, s. 46–49, 10 obr.

KYPTA, Jan – PEŠTA, Jan – ŠULC, Jaroslav – VESELÝ, Jan: *Dějiny a stavební podoba renesančního mlýna v městečku Lázně Toušeň*. PP 15, 2008, č. 1, s. 71–86, 22 obr.

LEDEREROVÁ KOLAJOVÁ, Kristýna: *Seminář lidové architektury ve Volduchách u Rokycan*. ZPP 68, 2008, s. 514–515, 4 foto.

LEDVINKA, František: *Soubor lidové architektury Zubrnice (do roku 2002 Muzeum lidové architektury)*. In: MLA 2008, s. 45–46, 2 foto.

MACHAR, Ivo: *Venkovská (zemědělská) krajina ve 20. století*. In: NPÚ 2008, s. 61–63, 1 foto.

MATUSZKOVÁ, Jitka: *Skalní sklepy v Mikulově*. MK 44, 2008, č. 1, s. 34, 8 foto.

MATUSZKOVÁ, Jitka: *Patrové lisovny v Bohuslavicích u Kyjova*. MK 44, 2008, č. 2, s. 34, 5 foto.

MATUSZKOVÁ, Jitka: *Hulatův sklep v Němčičkách*. MK 44, 2008, č. 3, s. 34, 7 foto.

MATUSZKOVÁ, Jitka: *Vinohradní nadsklepní dům čp. 381 v Mařaticích*. MK 44, 2008, č. 4, s. 34, 6 foto.

MATUSZKOVÁ, Jitka: *Vinařský dům ve Valticích*. MK 44, 2008, č. 5, s. 34, 7 foto.

MATUSZKOVÁ, Jitka: *Pekaříkův sklep v Kobylí*. MK 44, 2008, č. 6, s. 34, 6 foto.

MATUSZKOVÁ, Jitka: *Lidové stavitelství 1. poloviny 20. století na jižní Moravě a v centrálním Polsku – srovnání a charakteristika*. In: NPÚ 2008, s. 36–37, 6 foto.

MEŠŠA, Martin: *Individuální výstavba na hornom Šariši v prvej polovici 20. storočia*. In: NPÚ 2008, s. 27–32, 10, foto.

NOVÁK, Pavel: *Architektura a urbanismus první poloviny 20. století v obcích chráněné památkové krajinné zóny Žehušicko*. In: NPÚ 2008, s. 9–15, 6 foto.

NOVOSAD, Jaroslav: *Památkové rezervace vinohradnických staveb na Uherskobrodsku*. In: MLA 2008, s. 19–20, 2 foto.

PAZDERKA, Stanislav: *Floriánek v Bořeticích*. MK 44, 2008, č. 3, s. 23, 1 foto.

Historie a současnost zděné výklenkové kapličky.

POKORNÝ, Jiří: *Mapování lidového stavitelství na Letovicku*. Zpravodaj komise pro lidové stavitelství, sídla a bydlení České národopisné společnosti 5, 2008, s. 2–3.

POLÁŠEK, Jaromír: *Dřevěné kostely v Beskydech a Pobeskydí*. In: MLA 2008, s. 28–39, 1 foto.

POLÁŠEK, Marek – ŠPAČEK, Tomáš: *Průzkumné metody vhodné pro zjišťování poškození dřeva v historických konstrukcích*. In: NPÚ 2008, s. 64–69, 8 obr.

PROCHÁZKA, Lubomír: *Fotografická dokumentace a další ikonografické prameny ke studiu předměstské zástavby Telče a okolních obcí: srovnání se současnou zástavbou v terénu*. Studia ethnologica XV, AUC – Philosophica et historica 2 – 2005. Praha 2008, s. 132–139.

PROCHÁZKA, Lubomír: *Využití archivního fondu Sběrka map pro vodní knihu Okresního úřadu Sedlčany 1830–1841 pro studium lidového stavitelství širší oblasti Sedlčanska*. In: Podbrdsko XV. Příbram 2008, s. 214–216.

PROCHÁZKA, Lubomír: *Dokumentace tradičních jevů lidového stavitelství Sedlčanska na konci 1. poloviny 20. století*. In: NPÚ 2008, s. 50–51, 8 foto.

PROCHÁZKA, Lubomír: *Kresby Bohumila Pospíšila (Městské muzeum a knihovna Čáslav)*. ZPP 68, 2008, s. 323–324, 5 obr.

PROCHÁZKA, Lubomír: *Kresebná dokumentace Václava Nováčka a Olgy Runtové (Muzeum Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech)*. ZPP 68, 2008, s. 506–507, 6 obr.

PROCHÁZKA, Lubomír: *Josef Vařeka a jeho podíl na poznání lidového stavitelství na území středních Čech*. In: Středočeský vlastivědný sborník 26. Roztoky u Prahy 2008, s. 172–173.

PROCHÁZKA, Lubomír: *Nejstarší roubené chalupy v Čechách od pozdního středověku do konce první třetiny 18. století. Výstava. Zpravodaj komise pro lidové stavitelství, sídla a bydlení České národopisné společnosti 5*, 2008, s. 9–10.

PROKOPOVÁ, Zdeňka: *Návesní kaple sv. Václava v Domaníně nově prohlášena za kulturní památku*. In: PJČ 1, 2008, s. 156–158.

RUTAR, Svatopluk: *Lekavých kříž*. MK 44, 2008, č. 4, s. 23, 1 foto.

Obnova dřevěného vyřezávaného kříže v Mikulčicích.

RŮŽIČKA, Petr: *Obnova historických dřevěných konstrukcí*. In: Chraňte památky... Sborník příspěvků ze semináře věnovaného obnově drobných památek v krajině. Děčín 2008, s. 84–92, 10 obr.

ŘEHÁČEK, Marek: *Kaplička Panny Marie v osadě Bedřichovka*. Ročenka liberecké architektury 3. Liberec, Fotoarchiv města Liberce 2008.

SAMEC, Josef: *Typické obydlí tzv. kovozemědělce v Pošumaví*. In: NPÚ 2008, s. 16–18, 13 foto.

SEDLICKÁ, Kateřina – MOTYČKOVÁ, Dana: *Kresebná, fotografická a písemná dokumentace vesnického stavitelství na Olomoucku ve fondu ZA ČAVU (1941–1946)*. In: NPÚ 2008, s. 52–55, 8 obr.

SEDLICKÁ, Kateřina – MOTYČKOVÁ, Dana: *Regionální architektonická soutěž ministerstva školství (1940–1942)*. In: NPÚ 2008, s. 56–58, 4 obr.

SLABÝ, Jaroslav: *Vísecká rychta v Kravařích, expozice lidového bydlení, umění a architektury*. In: MLA 2008, s. 21–23, 2 foto.

SMOLÍK, Luboš: *Expozice lidové architektury v Chanovicích – základní popis*. In: MLA 2008, s. 53–55, 2 foto.

SOLARŠ, Miloš: *Zkáza Cibulky. Důsledek demokracie nebo neschopnost pražského magistrátu?* Za starou Prahu 38. Věstník Klubu Za starou Prahu. Praha 2008, č. 1, s. 14–15.

SPATHOVÁ, Jana: *Ohrožené, nevyužívané a opomíjené památky na Uherskohradištsku*. MK 44, 2008, č. 3, s. 22, 3 foto.

Patrová zděná komora v Komni u čp. 37 a vinný sklep čp. 260 v Mařaticích.

SPATHOVÁ, Jana: *Uznání pro „búdu“ ve Veletinách*. MK 44, 2008, č. 5, s. 25, 1 foto.

Zpráva o udělení titulu „Lidová stavba roku“ od Rady Zlínského kraje pro objekt vinohradnické budy.

STREUBEL, Michal: *Pruský kříž*. DKČ 17, 2008, č. 4, s. 19 a 23, 3 foto.

Popis a historie drobné sakrální památky v Praze-Chodově.

SYROVÁ, Zuzana: *Dílo stavitele Josefa Šuty v Uherském Ostrohu a okolí aneb průmět vlivů vysoké architektury do díla lokálního stavitele (90. léta 19. – 40. léta 20. století)*. In: NPÚ 2008, s. 44–45, 1 reprodukce historické katastrální mapy, 2 reprodukce dobové stavební plánové dokumentace.

ŠERÁK, Martin: *Opravy a konzervace litinových křížů*. In: *Chraňte památky...* Sborník příspěvků ze semináře věnovaného obnově drobných památek v krajině. Děčín 2008, s. 106–149, 21 obr.

ŠEVČÍK, Roman: *K problematice restaurování drobných památek (malby)*. In: *Chraňte památky...* Sborník příspěvků ze semináře věnovaného obnově drobných památek v krajině. Děčín 2008, s. 98–102, 10 obr.

ŠNEJD, Daniel – HANSOVÁ, Jarmila: *Roubenka čp. 12 v Zubčicích. Proměna domku pro mrzáka ve zmrzačenou památku*. In: PJČ 1, 2008, s. 59–65.

ŠNEJD, Daniel – HANSOVÁ, Jarmila: *Nález středověkého špýcharového domu usedlosti čp. 6 v Záluží na Českokrumlovsku*. In: PJČ 1, 2008, s. 66–76.

ŠPECIÁN, Miroslav: *Vodní mlýn Hoslovice*. In: MLA 2008, s. 26–27, 2 foto.

ŠTANCELOVÁ, Zuzana – MAJTAN, Vladimír: *Čičmany – obnova dediny po požiaru v roku 1921. Oživenie miestnej stavebnej tradície*. In: NPÚ 2008, s. 33–35, 1 foto.

ŠŤASTNÝ, Pavel: *Povrchové úpravy drobných památek a vlhkost*. In: *Chraňte památky...* Sborník příspěvků ze semináře věnovaného obnově drobných památek v krajině. Děčín 2008, s. 93–97, 5 obr.

ŠTĚPÁN, Luděk: *Cesty a silnice do poloviny 18. století*. In: Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Pardubicích. Pardubice, NPÚ–ÚOP v Pardubicích 2008, s. 11–15.

ŠVAMBERG, Petr: *Imitace dobového skla*. In: *Chraňte památky...* Sborník příspěvků ze semináře věnovaného obnově drobných památek v krajině. Děčín 2008, s. 103–105, 2 obr.

TECHNIK, Svatopluk: *Podještědské chalupy, jejich vývoj a osudy*. DKČ 17, 2008, č. 2, s. 14–15.

Popis roubených staveb v obci Trávníčku na okrese Liberec.

TEJMAR, Lumír: *Hledání přístupu k obnově*. In: *Chraňte památky...* Sborník příspěvků ze semináře věnovaného obnově drobných památek v krajině. Děčín 2008, s. 150–169, 15 obr.

THIMOVÁ, Danuše: *Obnova areálu mlýna v Hoslovicích*. In: PJČ 1, 2008, s. 150–153.

TRČKOVÁ, Kateřina – TRČKA, Jan Vít: *Praha je více než jen královská cesta*. In: MLA 2008, s. 47–49, 3 foto.

TYKAL, Roman: *Jaroslav Spirhanzl-Duriš. Inženýr – agronom, básník Českého Meránu, zdatný kreslíř lidové architektury*. Zpravodaj komise pro lidové stavitelství, sídla a bydlení České národopisné společnosti 5, 2008, s. 7, obrazová příloha 8 obr.

TYKAL, Roman: *Seminář „Památky skraté v hloží“, Mariánská Týnice u Kralovic (okr. Plzeň-sever)*. Zpravodaj komise pro lidové stavitelství, sídla a bydlení České národopisné společnosti 5, 2008, s. 13–14.

TYKAL, Roman: *Nově prohlášené nemovitě kulturní památky lidového stavitelství, drobné sakrální a technické stavby v letech 2006–2007*. Zpravodaj komise pro lidové stavitelství, sídla a bydlení České národopisné společnosti 5, 2008, s. 22–27.

URBÁNEK, Radim: *Kameny v českých mlýnech*. Hasačert. Zpravodaj sekce Větrné mlýny při Kruhu přátel Technického muzea v Brně III. Brno 2008, č. 4, s. 6–7.

URBÁNEK, Radim: *Jednoduché zásady stavebních úprav, oprav a rekonstrukcí větrných mlýnů z hlediska památkové péče*. Hasačert. Zpravodaj sekce Větrné mlýny při Kruhu přátel Technického muzea v Brně III. Brno 2008, č. 4, s. 18–20.

URBÁNEK, Radim: *Mlýn čp. 32 v Dlouhé Třebové*. Ročenka Městského muzea Česká Třebová II. Česká Třebová 2008, s. 29–42.

VÁLKA, Miroslav: *Terénní výzkum studentů etnologie Masarykovy univerzity v Širokém Dolu a okolí*. Zpravodaj komise pro lidové stavitelství, sídla a bydlení České národopisné společnosti 5, 2008, s. 4–6.

VÁLKA, Miroslav: *PhDr. Josef Vařeka, DrSc. zemřel. Nekrolog*. Zpravodaj komise pro lidové stavitelství, sídla a bydlení České národopisné společnosti 5, 2008, s. 8–9.

VÁLKA, Miroslav: *Konference „Dějiny staveb 2008“ v Nečtinech (okr. Plzeň-sever)*. Zpravodaj komise pro lidové stavitelství, sídla a bydlení České národopisné společnosti 5, 2008, s. 12–13.

VANÍČEK, Jiří: *Vesnické památkové rezervace a zóny – názory občanů, samosprávy a památkářů*. ZPP 68, 2008, s. 59–62.

VINAŘOVÁ, Alena: *Rekonstrukce kovárny v Nových Hradech*. In: PJČ 1, 2008, s. 154–155.

VOJANCOVÁ, Ilona: *Památková rezervace Betlém Hlinsko. Domek čp. 158*. In: Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Pardubicích. Pardubice, NPÚ-ÚOP v Pardubicích 2008, s. 17–18.

VOJANCOVÁ, Ilona: *Muzea, programy a veřejnost. Na základě zkušeností SLS Vysočina*. In: MLA 2008, s. 50–52, 2 foto.

LIDOVÁ ARCHITEKTURA V ODBORNÉM A VLASTIVĚDNÉM TISKU

DODATKY ZA ROK 2007

KALÁB, Jiří: *Familiantské vesnice jižní Hané*. In: Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci 2007. Olomouc, NPÚ-ÚOP v Olomouci 2007.

MILITKÝ, Jiří – MILITKÁ, Lenka: *Nález raně novověké mince v areálu Křížkova mlýna v Bláhově Lhotě (okr. Příbram)*. In: Numismatický sborník 22. Praha, Filosofický ústav AV ČR 2007.

ZKRATKY ČASOPISŮ A SBORNÍKŮ

ČP: České památky (Časopis pro přátele památek a historie). Plzeň, Český svaz ochránců památek.

ČL: Český lid. Etnologický časopis. Praha, Etnologický ústav Akademie věd České republiky.

DKČ: Dědictví koruny české. Časopis ochránců a přátel našeho kulturního dědictví. Praha, Nezávislá památková unie.

MK: Malovaný kraj (Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka). Břeclav, Moraviapress, a.s. a Slovácké muzeum v Uherském Hradišti.

MLA 2008: Muzea a lidová architektura. Sborník příspěvků 13. veletrh muzeí České republiky, Třebíč 20. 5. – 21. 5. 2008. Třebíč, Muzeum Vysočiny 2008.

NPÚ 2008: Sborník ze semináře „*Vesnická architektura 1. poloviny 20. století. Výzkum, dokumentace, ochrana.*“ Kokory u Olomouce 19. – 21. září 2007. Praha, Národní památkový ústav – ústřední pracoviště 2008.

PJČ: Památky jižních Čech 1. Uspořádali: Martin GAŽI, Vlastislav OURODA. Editor: Martin GAŽI. Vydal: NPÚ-ÚOP v Českých Budějovicích, České Budějovice 2008. ISBN 978-80-85033-13-7.

PP: Průzkumy památek. Praha, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze ve spolupráci se Sdružením profesionálních pracovníků památkové péče.

ZPP: Zprávy památkové péče. Praha, Národní památkový ústav – ústřední pracoviště.

O b s a h

Články

Lidová architektura na kresbách Karla Beneše (1881–1941) (<i>Miroslav Válka</i>)	1
---	---

Výzkumy

Terénní výzkum v hraničních sídlech Blat a Kozáčka (<i>Zuzana Nováková</i>)	2
Tenorův vodní mlýn. Ojedinele dochovaná technická stavba (<i>Jiří Pokorný</i>).	11

Výstavy

Zakresleno. J. V. Scheybal (<i>Bohunka Krámská</i>)	16
Lidová architektura na výstavě Poklady Muzea Boskovicka – Etnografie (<i>Miroslav Válka</i>).	18
Sekery v životě venkovského člověka (<i>Lubomír Procházka</i>).	19
Vesnická sídla středních Čech (<i>Roman Tykal</i>)	20

Semináře a konference

Seminář „Venkovské stavitelství 1. poloviny 19. století. Dokumentace, průzkum, památková péče“ Volduchy u Rokycan 2008 (<i>Roman Tykal</i>)	21
Seminář „Vodní mlýny III.“ Vysoké Mýto 2008 (<i>Roman Tykal</i>)	22
Konference „Dějiny staveb“ Nečtiny 2009 (<i>Miroslav Válka</i>)	24

Různé

Nový kamenářský dům v Turnově (<i>Vladimíra Jakoubělová</i>)	26
Nové národní kulturní památky lidového stavitelství (<i>Roman Tykal</i>)	26

Bibliografie

Lidová architektura v odborném a vlastivědném tisku za rok 2008 (<i>Roman Tykal, Miroslav Válka</i>)	27
---	----

Obrazová příloha

Fotografie lidového stavitelství ze sbírek Muzea Boskovicka (<i>k článku Miroslava Války</i>)	
--	--

*Dům usedlosti čp. 21 v Příšovicích, okres Liberec.
Akvarel J. V. Scheybala z roku 1957 ze sbírek Severočeského muzea v Liberci.*

*Roubený maloměstský dům čp. 320 z 18. století v Hodkovicích, okres Liberec.
Akvarel J. V. Scheybala z roku 1957 ze sbírek Severočeského muzea v Liberci.*

**Zpravodaj Komise pro lidové stavitelství, sídla a bydlení
České národopisné společnosti v Praze**

Vydala:
Česká národopisná společnost v Praze
roku 2009, ročník VI.

Redakční rada:
Roman Tykal, Miroslav Válka

Grafická úprava:
Vladimír Hanzar, Přeštice

Náklad: 150 ks

Datum vydání: 20. června 2009
ISSN 1802–9582